

УДК 373.3.091:62

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ УРОКІВ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ З МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ

Васенко В.В.

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди

У статті розглядаються проблеми трудового виховання молодших школярів на уроках трудового навчання. Виділено необхідність забезпечення принципу наступності роботи дошкільних закладів і початкової школи та початкових і середніх класів основної школи. Встановлено, що отримане кожним учнем трудове загартування повинне спрямовуватися на використання у подальшому навчанні. Така робота дозволяє створити змістове наповнення та дидактичні підходи до організації і проведення уроків з трудового навчання в початкових класах. Особливостями роботи початкової школи у розглянутому напрямі є забезпечення відповідності уроків дидактичним вимогам та різноманітності в залежності від педагогічної доцільності та навчальної мети.

Ключові слова: початкова школа, дошкільний заклад, основна школа, трудове виховання, уроки трудового навчання, принцип наступності, особливості організації і проведення уроку, змістове наповнення уроку.

Постановка проблеми. Сучасні процеси у сфері освітньої політики нашої держави потребують розробки нових підходів до обґрунтування наукових засад морального, трудового, естетичного, фізичного і родинного виховання. Одним із напрямів вирішення цього завдання є трудове виховання учнів і підготовка їх до самостійного життя та праці в сучасних умовах. Найважливішим аспектом цієї проблеми є праця, як засіб розвитку та основа виховання і становлення особистості. Адже саме праця долучає учнів до складної системи суспільних відносин, формує ціннісні орієнтації. Звісно, трудове виховання, починаючи вже з першого класу, органічно поєднується з навчальним процесом. Тому саме уроки трудового навчання в початковій школі відіграють важливу роль у формуванні основних трудових умінь та навичок, якими людина користується протягом усього життя. До них відносяться роботи з папером і картоном, нитками і тканиною, природними матеріалами. Крім цього, на уроках трудового навчання учні одержують відомості про форму й будову різних предметів, інструментів для обробки матеріалів, прийомів роботи з ними, тощо. Отже, трудова підготовка молодших школярів є фундаментом для формування у них свідомого ставлення до практичного застосування знань, умінь та навичок, чому сприятиме організація та проведення уроків трудового навчання в початковій школі.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема трудового навчання завжди займала важливе місце у вітчизняній педагогічній науці та шкільній практиці. Особливо актуальною вона стала на сучасному етапі розбудови української держави – в умовах входження до європейської та світової освітніх систем. У зв'язку з цим активізувався пошук шляхів удосконалення змісту, форм і методів трудового навчання учнів на різних ступенях загальноосвітньої школи, у тому числі й початковій ланці Л. Вартабедян, І. Веремійчиком, Ж. Голінцак, Л. Денисенко, А. Ковальчуком, І. Міщенко, В. Тименком, В. Хорунжим та ін.

Посилення інтересу до цього напрямку наукових досліджень помітно у роботах О. Акуліної, Л. Даниленко, Л. Ільєнко, Г. Левченка, В. Мадзігона, О. Міщенко, О. Савченко, В. Сидоренка та ін.

Окремі питання трудового навчання знайшли відображення в дисертаційних дослідженнях А. Вихруща, Н. Дупак, Н. Гиренко, О. Заволокіної та ін. [1, 2, 3, 4].

Виділення невиділених раніше частин загальної проблеми. Реалізація виховних можливостей уроків трудового навчання завжди була у полі зору науковців і практиків. Разом з тим, швидкі зміни пріоритетів в освітній галузі, зокрема й у початковій ланці, вимагають постійної уваги до її організації з корекційною метою відповіді на новітні виклики сьогодення.

Метою статті є виділення особливостей трудового навчання, вивчення змістового наповнення та розгляд дидактичних підходів до організації уроків з цього предмету в початковій школі для удосконалення їх проведення.

Виклад основного матеріалу. При організації та проведенні уроків трудового навчання в початковій школі, визначенні змісту навчального матеріалу важливо забезпечувати принцип наступності. Це стосується, перш за все, дошкільних закладів і початкової школи та початкових і середніх класів основної школи. Саме це потребує постійної уваги з огляду на дидактичні підходи до організації та проведення уроків з навчального предмету трудове навчання.

Виходячи із завдань діяльності та призначення, у дошкільних закладах діти отримують елементарні уміння та навички роботи з тканинами, папером, пластиліном, природними матеріалами та роботи з найпростішими ручними інструментами і виконання ними простих технологічних операцій з метою отримання виробу. Перехід дітей до початкової школи супроводжується не лише зміною ведучого виду їх діяльності, а і розширенням обсягу знань, умінь та навичок з обробки уже відомих з попередньої освітньої ланки матеріалів та доповненням види праці, пов'язаних з технологічними операціями обробки деревини, металів, пластичних мас, роботою з різноманітними конструкторами [9]. Це й забезпечує основу підготовки молодших школярів до трудового навчання в наступних класах загальноосвітньої школи. Очевидно, що для цього при розробці змісту навчального матеріалу з трудового навчання слід чітко забезпечувати наступність та послідовність його

починаючи з дошкільних дитячих навчально-виховних закладів і закінчуючи старшими класами повної загальноосвітньої школи. Важливими визначальними чинниками при цьому мають стати вікові особливості, можливості та потенціал дітей, їх трудовий досвід і теоретична підготовка. Саме такої чіткості і системності у підходах до організації та проведення уроків трудового навчання нині і бракує. Адже для кожної вікової групи розробляються програми та навчально-методичне забезпечення окремими авторами та авторськими колективами, здебільшого, без належної співпраці та узгодження позицій. Природно, що цей аспект у підході до організації та проведенні трудового навчання є значним резервом у поліпшенні трудової підготовки учнів. Тому якраз перед початковою школою відкриваються додаткові можливості для вирівнювання таких недоречностей та неузгодженостей у здійсненні трудового навчання підростаючих поколінь.

Як відомо, метою трудового навчання нині має бути ознайомлення учнів з основами різних галузей сучасного виробництва, транспорту, будівництва, обслуговування та формування у школярів потрібних трудових умінь і навичок. Підтвердженням цього є думка Моляко В. про те, що ця мета обумовлена різними аспектами, з поміж яких провідне місце займає трудова діяльність людини, яка і є тим засобом, який забезпечує розвиток її здібностей [6].

Державним документом, де закріплено цю мету і визначено обсяг і зміст навчального матеріалу з трудового навчання в початкових класах, окреслено необхідні знання, уміння та навички, якими повинні оволодіти учні є програма [7].

Ії зміст буде таким, що з кожним роком навчання учнів обсяг знань, умінь і навичок з кожного окремого виду праці ускладнюється, але забезпечується наступність, при цьому між окремими видами праці – забезпечується взаємозв'язок. Доцільним видається короткий її розгляд на прикладі роботи з окремим видом матеріалу.

Уже у першому класі здійснюється практичне ознайомлення з властивостями матеріалів і їх походженням, з призначенням інструментів та матеріалів для роботи з матеріалами, оволодіння прийомами виконання простих технологічних операцій, виконання робіт з виготовлення виробів.

У наступному класі діти ознайомлюються з технологіями виготовлення виробів прямокутної форми; розміцанням виробів за кресленнями, з використанням шаблонів і за допомогою лінійки: планують послідовність виготовлення виробів, робити, виконують розрахунки, визначають розміри, обчислюють кількість необхідного матеріалу, доцільно розміщують з економією матеріалу, оздоблюють вироби.

В останньому класі початкової школи обсяг знань, умінь і навичок відповідно розширюється, учні ознайомлюються з правилами побудови креслень складної форми; виготовлення розгорток, деталей виробу; набувають навичок догляду за інструментами та підготовкою їх до роботи; виконують технологічні операції, художньо оформлюють вироби. У такий спосіб забезпечена наступність з усіма матеріалами: папером і картоном, тканиною, пластиліном, фольгою і дротом, фанерою і природними матеріалами.

Програмою визначається взаємозв'язок між окремими видами праці, суть якого полягає в тому, що при виготовленні виробів з різних матеріалів повторюються інструменти, прийоми роботи з ними, способи обробки матеріалів, виконання операції, послідовність технологічного процесу. Такий взаємозв'язок між окремими видами праці сприяє розширенню загального і політехнічного кругозору учнів, забезпечує їх трудову підготовку.

Основними завдання вивчення цього предмету, відповідно їй, повинно стати: формування елементарних трудових навичок та умінь, технічних, технологічних та конструкторських знань; розширення політехнічного кругозору учнів, ознайомлення їх з основами сучасного виробництва; початкове ознайомлення з масовими робітничими професіями, формування інтересів до нових видів праці; підготовка учнів до виконання посильних видів праці вдома, в сім'ї. Із цих завдань стає очевидним, що уроки трудового навчання, в порівнянні з уроками інших навчальних предметів, мають свої особливості, які можна означити так: практична робота учнів займає центральне місце на уроці, вироби, виготовлені ними можуть знайти практичне застосування як в школі, так і сім'ї, що, природно, підвищує активність дітей, але робота школярів з різними інструментами вимагає ретельного дотримання правил безпечної праці [10]. Саме тому як і до уроків з інших предметів у початкових класах, до уроків трудового навчання висувається ряд дидактичних вимог, які крім іншого, мають враховувати і означені вище особливості.

З огляду на це досі немає єдиного підходу до класифікації уроків трудового навчання, яка б враховувала усі особливості. Серед критеріїв, які кладуться в основу визначення типу уроку приймаються: зміст (уроки з обробки паперу, тканини, деревини та ін.), способи проведення (урок-подорож, урок-казка, урок-екскурсія тощо), мета навчання (урок набуття нових знань, урок формування умінь та навичок, комбінований урок і т.п.) [5, 8].

Очевидно, що кожен підхід до визначення типів уроку має під собою вагомі аргументи і будується на основі якогось одного принципу, що не надто допомагає учителю-класоводу у його діяльності. Видається, що для уроків трудового навчання у початкових класах найширшими можливостями володіє комбінований тип, хоча й інші знаходять належне застосування.

Проте сьогодні в педагогічній теорії і шкільній практиці широко використовуються як традиційні так нетрадиційні форми і методики навчання. Значною мірою це торкнулося і трудового навчання.

Передовий педагогічний досвід роботи за інноваційними програмами трудового навчання в початковій школі представлений рядом авторських ідей, при цьому, в основному враховано всі програмні вимоги до знань, умінь та навичок, але здобуваються вони, здебільшого, у процесі виготовлення виробів, необхідних у повсякденному житті. Тобто, трудове навчання в початковій школі нині змінюється за змістом, системою навчання, типу навчального закладу і т.п. Здебільшого, програми носять інноваційний характер, тобто вважаються нетрадиційними. Проте обов'язковою умовою для них залишається за-

безпечення базових (традиційних) умінь і навичок, які передбачені державною програмою трудового навчання для початкової школи. При цьому пропонуються поєднання різних технологічних операцій: згинання, різання, склеювання, ліплення, аплікація, навички з'єднання деталей різними способами і т.п.

Розглядаючи детальніше зміст даних інноваційних програм, можна констатувати, що всі вони будуються за загальноприйнятими і незмінними принципами використання можливостей технології виконання різних робіт. Новизна і нетрадиційним полягає, в основному, у підборі матеріалу для вивчення технологічних операцій та у послідовності їх виконання.

Дидактичний підхід з оновлення змісту трудового навчання в початкових класах за рахунок включення в програму виконання робіт з нетрадиційними матеріалами виправдовується тим, що часто вони є, так званим, «викидним матеріалом», і виготовлення виробів з них підсилює доцільність та практичну значимість роботи школярів. Виконання технологічних операцій роботи з нетрадиційними матеріалами для виготовлення виробу сприяє творчому розвитку учнів, набуттю ними умінь поєднання форми, розміри, комплектуючих деталей та добору потрібної кольорової гами. Очевидно, що при роботі з ними учні, крім набуття певних знань і практичних умінь, знайомляться з фізичними, механічними та технологічними властивостями нових для себе матеріалів, одержують відомості про процес виготовлення і функціональне призначення використовуваних матеріалів, що додатково розширює їх загальний кругозір. Виготовлення виробів з нетрадиційних матеріалів також спричиняє додатковий вплив на розвиток груп м'язів кисті рук, закріплює трудові уміння і навички, отримані при роботі з іншими матеріалами. Адже

типовість виконання робочих операцій, що використовуються для роботи з традиційними та нетрадиційними матеріалами мають багато характерних спільних ознак для всіх видів праці за програмою початкової школи.

Звісно, якісне навчання молодших школярів роботі з нетрадиційними матеріалами вимагає спеціальної підготовки майбутнього вчителя вже на стадії підготовки у вищій школі. Тому для сьогоденного студента набуття таких умінь та навичок у галузі трудового навчання вже у вищому педагогічному навчальному закладі є нагальною потребою.

Висновки і пропозиції. Розгляд дидактичних підходів до організації та проведення уроків трудового навчання в початковій школі дозволяє констатувати, що:

Кожен молодший школяр повинен отримати таке трудове загартування, яке б він зміг використати у подальшому навчанні, та різних сферах діяльності.

Організація та проведення уроків трудового навчання повинні забезпечувати досягнення загальної мети, передбаченої програмою.

Уроки трудового навчання повинні чітко відповідати дидактичним вимогам та бути різнотипними в залежності від педагогічної доцільності та дидактичної мети.

Оновлення змісту трудового навчання в початкових класах необхідне як за рахунок використання авторських інноваційних програм і методик, так і включенням у програму виконання робіт з нетрадиційних матеріалів.

При проведенні уроків трудового навчання в початковій школі слід максимально використовувати її можливості для забезпечення наступності трудової підготовки учнів, що дозволить у значній мірі вирішити проблеми трудового виховання молодших школярів на заняттях з нього предмету.

Список літератури:

1. Вихрущ Анатолій Володимирович. Трудова підготовка учнів у загальноосвітніх школах України (історико-педагогічний аналіз та перспективи): дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01 / Вихрущ Анатолій Володимирович. – К., 1994. – 473 с.
2. Гиренко Нина Андреевна. Сенсомоторное развитие учащихся младших классов вспомогательной школы в процессе трудового обучения: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.03 / Гиренко Нина Андреевна. – К., 1996. – 192 с.
3. Дупак Н.В. Виховання культури праці молодших школярів у процесі навчальної трудової діяльності [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Теорія та історія педагогіки» / Дупак Надія Василівна, Інститут педагогіки АПН України. – К., 1999. – 16 с.
4. Знамеровська Н.П. Підготовка вчителя трудового навчання до розвитку художньо-конструкторських здібностей учнів основної школи [Текст]: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Знамеровська Наталія Павлівна; Національний педагогічний ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К., 1999. – 20 с.
5. Махмутов М.И. Современный урок: Монография [Текст] / М.И. Махмутов. – М.: Педагогика, 1985. – 183 с.
6. Моляко В.А. Психология решения школьниками творческих задач [Текст] / В.А. Моляко. – К.: Рад. школа, 1983. – 224 с.
7. Навчальні програми для 4-річної початкової школи. Трудове навчання // Початкова школа [Текст]. – 2001. – № 8. – С. 40-45.
8. Онищук В.А. Урок в современной школе: Пособие для учителей [Текст] / В.А. Онищук. – М.: Просвещение, 1981. – 191 с.
9. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи [Текст] / О.Я. Савченко. – К.: Генеза, 2002. – 366 с.
10. Хорунжий В.І. Методика трудового навчання в початкових класах [Текст] / В.І. Хорунжий, Г.П. Черніка. – Олександрія: РВА «Світло», 1996. – 96 с.

Васенко В.В.

Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет
имени Григория Сковороды

ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ И ПРОВЕДЕНИЯ УРОКОВ ТРУДОВОГО ОБУЧЕНИЯ С МЛАДШИМИ ШКОЛЬНИКАМИ

Аннотация

В статье рассматриваются проблемы трудового воспитания младших школьников на уроках трудового обучения. Выделено необходимость обеспечения принципа преемственности работы дошкольных учреждений и начальной школы, начальных и средних классов основной школы. Установлено, что полученная каждым учеником трудовая закалка должна направляться на использование в дальнейшем обучении. Такая работа позволяет создать содержательное наполнение и дидактические подходы к организации и проведению уроков трудового обучения в начальных классах. Особенностями работы начальной школы в рассматриваемом направлении является обеспечение соответствия уроков дидактическим требованиям и разнотипности в зависимости от педагогической целесообразности и учебной цели.

Ключевые слова: начальная школа, дошкольное учреждение, основная школа, трудовое воспитание, уроки трудового обучения, принцип преемственности, особенности организации и проведения урока, содержательное наполнение урока.

Vasenko V.V.

Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University

FEATURES OF ORGANIZING AND CONDUCTING LESSONS OF LABOR TRAINING WITH JUNIOR SCHOOLCHILDREN

Summary

The article deals with the problems of labor education of junior schoolchildren at the lessons of labor training. The need to ensure the principle of continuity of work of preschool institutions and primary schools, primary and secondary classes of the main school is emphasized. It is established that the work hardening received by each student should be directed to the use of further training. Such work allows creating meaningful content and didactic approaches to organizing and conducting lessons of labor training in primary classes. The peculiarities of the primary school's work in the direction in question is to ensure that the lessons comply with didactic requirements and different types, depending on the pedagogical expediency and the educational purpose.

Keywords: elementary school, preschool, primary school, labor education, lessons of labor training, the principle of continuity, peculiarities of organization and conduct of the lesson, the content of the lesson.